

УДК 342.7:347.1

DOI <https://doi.org/10.32782/pub.health.2022.1.7>

Чернецька Тетяна Вікторівна,
аспірантка кафедри цивільно-правових дисциплін
Інституту права імені І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»

Блащук Тетяна Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Інституту права імені І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ НЕПОВНОЛІТНІМИ ПАЦІЄНТАМИ

У статті проаналізовано положення міжнародного та національного законодавства щодо здійснення права на медичну допомогу неповнолітніми пацієнтами та виявлено ряд прогалин у законодавстві України. З'ясовано, що українське законодавство пов'язує статус дитини із настанням повноліття (досягненням 18 років), проте право дитини на отримання медичної допомоги та особливості його реалізації залежить не лише від повноліття, але й від обсягу дієздатності, також з'ясовано, що особи, які є повністю дієздатними, але не досягли повноліття, мають право на відмову від лікування згідно з нормами Цивільного кодексу України, проте не мають такого права згідно з нормами Основ законодавства України про охорону здоров'я. Окрім того, законодавець надав неповнолітнім особам віком від 14 років право на згоду на медичне втручання, проте позбавив їх права на інформацію про стан свого здоров'я та права на відмову від медичного втручання. Обґрунтовано необхідність внесення змін до ряду нормативних актів.

Ключові слова: право на медичну допомогу, право на згоду на медичне втручання, право на відмову від медичного втручання, пацієнт, неповнолітній пацієнт, повноліття, дитина.

Chernetska T. V., Blashchuk T. V. FEATURES OF LEGAL REGULATION OF REALIZATION OF THE RIGHT TO MEDICAL CARE BY MINOR PATIENTS

The article analyzes the provisions of international and national legislation on the exercise of the right to medical care by underage patients and reveals a number of gaps in Ukrainian legislation. It was found out that the Ukrainian legislation connects the status of a child with majority (attainment of 18 years). However, the right of a child to receive medical care and peculiarities of its realization depend not only on the majority, but also on the volume of dispositive capacity. It was also established that persons who are fully capable but have not reached the majority have the right to refuse treatment according to the norms of the Civil Code of Ukraine, but do not have such right according to the Fundamentals of Law of Ukraine on Health Care. Moreover, the legislator granted minors of 14 and more years old the right to consent to medical intervention but deprived them of the right to be informed about their health condition and the right to refuse medical intervention. The need to amend a number of normative acts is substantiated.

Key words: right to medical care, right to consent to medical intervention, right to refuse medical intervention, patient, minor patient, adult, child.

Постановка проблеми.

Конституцією України гарантується право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування [1].

Здійснення права на медичну допомогу має певні особливості щодо неповнолітніх пацієнтів (дітей). Згідно зі статтею 1 Закону України «Про охорону дитинства» охорона дитинства – система державних та громадських заходів, спрямованих на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання і розвитку дитини та захисту її прав [2]. Відтак держава взяла на себе зобов'язання щодо

охорони дитинства, в тому числі у сфері охорони здоров'я.

Однією з найгостріших соціальних проблем в Україні є стан здоров'я дітей. Незадовільний стан здоров'я в дитячому віці призводить до порушень здоров'я протягом усього життя людини, що створює соціальні та фінансові проблеми, негативно впливає на рівень соціально-економічного розвитку країни [3].

Статистичні дані свідчать про зростання за останні роки захворювань серед дітей України на 20%. Найбільш поширеними є хвороби ендокринної системи, крові та кровотворних органів, нервової системи. В Україні збільшується

кількість дітей з генетичними порушеннями та вродженими вадами розвитку. Генетичні хвороби та грубі аномалії розвитку плода обумовлюють до 60% мимовільних викиднів у першому триместрі вагітності. Спадкова патологія з людиною залишається на все життя [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з цієї теми.

Питання здійснення права на медичну допомогу неповнолітніми пацієнтами частково було предметом досліджень багатьох науковців, зокрема С. Булеци [5], Г. Миронової [6], І. Сенюти [7] та інших. Особливості цивільно-правової охорони інформованої згоди на медичне втручання було досліджено А. Дворніченко (Шевченко), у дисертації якої виділено окремий параграф для дослідження інформованої згоди на втручання в організм дитини [8]. Окрім того, М. Щирба вказала на проблеми у правовому регулюванні інформованої згоди дитини на медичне втручання [9]. Проте питання здійснення права на медичну допомогу неповнолітніми пацієнтами потребує додаткового дослідження.

Мета і завдання дослідження.

У реаліях сьогодення набуває актуальності дослідження питання здійснення права на медичну допомогу неповнолітніми пацієнтами, що є метою цієї статті.

Виклад основного матеріалу.

Чинним законодавством України визначено, що пацієнтом є фізична особа, яка звернулась за медичною допомогою та/або якій надається така допомога [10]. Кожен пацієнт, як учасник правовідносин в медичній сфері, має свій правовий статус – тобто наділений рядом прав, має певні обов'язки та може бути притягнутий до відповідальності при вчиненні порушень в галузі охорони здоров'я [11]. Разом із тим здійснення права на медичну допомогу неповнолітніми пацієнтами має свої особливості, що зумовлені віковими особливостями організму дитини, психологічними особливостями дитини та обсягом дієздатності.

Декларація прав дитини 1959 року зазначає, що дитина повинна користуватися особливим захистом і повинна мати можливість для нормального здорового розвитку в умовах свободи гідності [12].

Більшість міжнародних документів пройшли еволюцію збільшення віку дитинства з 15 до 18 років. Конвенцією про права дитини визначено, що дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше [13]. Таким чином, Конвен-

ція пов'язує статус дитини із настанням одного з двох фактів: досягнення 18 років або настання повноліття.

Правовий статус дитини відповідно до статті 6 Сімейного кодексу України має особа до досягнення нею повноліття. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [14].

На жаль, законодавець не визначає поняття повноліття, однак системне тлумачення статті 6 Сімейного Кодексу України до статті 34 Цивільного Кодексу України [15] дозволяє визначити повноліття як досягнення фізичною особою вісімнадцяти років. При цьому повноліття не завжди співпадає із набуттям фізичною особою повної дієздатності.

Таким чином, українське законодавство пов'язує статус дитини із настанням повноліття (досягнення 18 років). Проте право на отримання медичної допомоги та особливості його реалізації залежить не лише від повноліття, але й від обсягу дієздатності фізичної особи.

Відповідно до статті 34 Цивільного Кодексу України повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років (повноліття). У разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває повної цивільної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу.

Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини. Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і яка бажає займатися підприємницькою діяльністю (стаття 35 Цивільного Кодексу України). В такому випадку фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з моменту державної реєстрації її як підприємця. Повна цивільна дієздатність зберігається незалежно від припинення неповнолітньою особою шлюбу або визнання його недійсним з підстав, не пов'язаних з протиправною поведінкою неповнолітньої особи, трудового договору, або ж підприємницької діяльності.

Стаття 281 Цивільного Кодексу України передбачає, що медичні, наукові та інші дослідження можуть провадитися лише щодо повнолітньої дієздатної фізичної особи за її вільною згодою. Стерилізація може відбутися лише за бажанням повнолітньої фізичної особи. Повнолітні жінка або чоловік мають право за медичними показаннями на проведення щодо них лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій.

Питання надання медичної допомоги неповнолітнім пацієнтам (14-18 років) вимагає пильної уваги, оскільки правомірність надання такої допомоги безпосередньо залежить від наявності чи відсутності інформованої згоди неповнолітнього пацієнта або ж його законного представника.

Основні положення стосовно прав дитини-пацієнта, зокрема щодо надання інформованої згоди на медичне втручання, містяться у статтях 284, 285 Цивільного кодексу України та статтях 38, 39, 43 Основ законодавства України про охорону здоров'я.

Діти віком від 14 років мають право звернутися за наданням медичної допомоги, обирати лікаря та рекомендовані ним методи лікування і надати згоду на надання їм медичної допомоги.

Але, згідно з положеннями цих статей, малолітня особа не має права вчиняти правові дії, пов'язані з її медичним обслуговуванням, зокрема: не має права обирати лікаря, методи лікування чи відмовлятися від надання медичної допомоги.

Повнолітня дієздатна фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними, має право відмовитися від лікування. У невідкладних випадках, за наявності реальної загрози життю фізичної особи, медична допомога надається без згоди фізичної особи або її батьків (усиновлювачів), опікуна, піклувальника (стаття 284 Цивільного кодексу України).

Відповідно до 43 Основ законодавства України про охорону здоров'я «згода інформованого відповідно до статті 39 цих Основ пацієнта необхідна для застосування методів діагностики, профілактики та лікування. Щодо пацієнта віком до 14 років (малолітнього пацієнта), а також пацієнта, визнаного в установленому законом порядку недієздатним, медичне втручання здійснюється за згодою їх законних представників. Пацієнт, який набув повної цивільної дієздатності і усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними, має право відмовитися від лікування».

Таким чином, на відміну від Цивільного кодексу України, Основи законодавства України про охорону здоров'я не пов'язують право на відмову від лікування із повноліттям. Відтак особи, які є дієздатними, але не досягли повноліття, мають право на відмову від лікування згідно з нормами Основ законодавства України про охорону здоров'я, проте не мають такого права згідно з нормами Цивільного кодексу України. Така законодавча колізія потребує врегулювання.

Згідно із законодавством України всі неповнолітні громадяни виведені з кола осіб, які мають

право на медичну інформацію щодо стану свого здоров'я. Так, статтею 285 Цивільного кодексу України передбачено, що повнолітня фізична особа має право на достовірну і повну інформацію про стан свого здоров'я, у тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються її здоров'я. Батьки (усиновлювачі), опікун, піклувальник мають право на інформацію про стан здоров'я дитини або підопічного. Основи законодавства про охорону здоров'я України передбачають, що пацієнт, який досяг повноліття, має право на отримання достовірної і повної інформації про стан свого здоров'я, у тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються його здоров'я.

Таким чином, право на отримання інформації про стан здоров'я дитини будь-якого віку мають виключно дорослі, що опікуються нею: батьки (усиновлювачі), опікуни, піклувальники. За таких обставин неповнолітній повинен висловити свою думку щодо можливості надання йому медичної допомоги, не маючи можливості отримати достатньо інформації про стан свого здоров'я для прийняття рішення.

Аналіз законодавства щодо інформованої згоди пацієнта показує, що правова конструкція добровільної інформованої згоди дитини у правовідносинах з надання їй медичної допомоги у законодавстві України складається з таких положень: інформована добровільна згода на медичну допомогу дитині у віці до 14 років повинна надаватися виключно батьками або іншими особами, що їх замінюють, відповідно до закону; з досягненням віку 14 років неповнолітній отримує поміж інших право на інформовану згоду на медичне втручання. Відповідна письмова згода повинна оформлятися за підписом дитини; особа, яка досягла 18-річного віку, набуває усіх цивільних прав та обов'язків, у тому числі й у сфері надання медичної допомоги. Це ж стосується і неповнолітніх, які набули цивільної дієздатності раніше – з підстав, передбачених статтями 34 та 35 Цивільного кодексу України.

Як бачимо, правова регламентація надання інформованої згоди на медичне втручання неповнолітньою особою віком від 14 років у цивільному законодавстві України містить низку суперечностей. З одного боку, законодавець надав таким особам право на згоду на медичне втручання, з іншого – позбавив права на інформацію про стан свого здоров'я та на права на відмову від медичного втручання.

Науковці загалом підтримують ідею про зниження віку надання інформованої згоди на

медичне втручання [9, с. 214], проте не можна погодитись із пропозицією А. Дворніченко, яка запропонувала передбачити, що реалізація права дитини на інформовану згоду на медичне втручання необхідна з 16-річного віку [8, с. 8], оскільки це суперечитиме загальній нормі цивільного законодавства, відповідно до якої неповнолітньою є особа з 14 років, а до 14 років особа є малолітньою.

Відтак необхідно усунути колізію законодавства та законодавчо визначити, що: медичне втручання повинно здійснюватися за згодою особи, що досягла 14 років; право на інформацію про стан свого здоров'я має особа, що досягла 14 років; відмовитись від медичного втручання має право повнолітня дієздатна фізична особа.

Окрім того, вважаємо за необхідне надати особі, що досягла 14 років, право самостійно укладати договір про надання медичних послуг, проте це питання ще потребує окремого дослідження.

Окремої уваги заслуговує правове регулювання переривання неповнолітніми вагітності, тестування на ВІЛ-інфекцію, вакцинації та надання психіатричної допомоги.

Незважаючи на те, що підлітковий вік – це період експериментування, більшість підлітків в цей період ростуть здоровими, проте їм щодня доводиться стикатися з безліччю проблем та знаходити шляхи для їх вирішення. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, майже 25% 15-річних мали статеві контакти, але більше 30% підлітків в деяких країнах не користуються презервативами або будь-якими іншими формами контрацепції, що призводить до захворювань, що передаються статевим шляхом, та небажаної вагітності [16].

В Україні право на штучне переривання вагітності у малолітніх і неповнолітніх осіб регулюється нормами Цивільного кодексу, Основами законодавства України про охорону здоров'я та Наказами Міністерства охорони здоров'я.

Відповідно до частини 6 статті 281 Цивільного кодексу України штучне переривання вагітності, якщо вона не перевищує 12 тижнів, може здійснюватися за бажанням жінки. Водночас частина 3 статті 284 Цивільного кодексу України визначає, що надання медичної допомоги фізичній особі, яка досягла чотирнадцяти років, провадиться за її згодою.

Відповідно до пункту 1.8. «Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності», затвердженого Наказом Міністерства охорони здоров'я України

від 24.05.2013 № 423, проведення операції (процедури) штучного переривання небажаної вагітності у вагітної жінки віком до 14 років або у недієздатної особи здійснюється за заявою її законних представників. Штучне переривання вагітності у вагітної жінки, яка досягла 14 років, здійснюється за її згодою відповідно до статті 284 Цивільного кодексу України [17].

Таким чином, неповнолітня пацієнтка, що досягла 14 років, має право дати згоду на штучне переривання вагітності.

Що ж стосується правового регулювання тестування на ВІЛ-інфекцію, то статтею 6 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, обумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» передбачено, що «тестування осіб віком від 14 років і старше проводиться добровільно, за наявності усвідомленої інформованої згоди особи, отриманої після надання їй попередньої консультації щодо особливостей тестування, його результатів і можливих наслідків, з дотриманням умов щодо конфіденційності персональних даних, у тому числі даних про стан здоров'я особи» [18].

Тестування дітей віком до 14 років та осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними, проводиться на прохання їх батьків або законних представників та за наявності усвідомленої інформованої згоди. Батьки та законні представники зазначених осіб мають право бути присутніми під час проведення такого тестування, ознайомлені з його результатами та зобов'язані забезпечити збереження умов конфіденційності даних про ВІЛ-статус осіб, інтереси яких вони представляють.

Тестування дітей віком до 14 років, які позбавлені батьківського піклування та перебувають під опікою у дитячих чи навчальних закладах з повним державним утриманням, проводиться в разі усвідомлення ними наслідків і переваг такого огляду на прохання їх законних представників та за умови наявності усвідомленої інформованої згоди таких осіб лише з метою призначення дітям лікування, догляду та підтримки у зв'язку з ВІЛ-інфекцією. Законні представники таких малолітніх осіб мають право бути ознайомлені з результатами зазначеного тестування та зобов'язані забезпечити збереження конфіденційності даних про ВІЛ-статус осіб, інтереси яких вони представляють.

Відповідно до вимог статті 7 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, обумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий

і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» обов'язковою умовою такого тестування є кваліфіковане післятестове консультування особи, у якій виявлено ВІЛ. Зокрема, медичні працівники зобов'язані інформувати таку особу (починаючи з 14 років) щодо: профілактичних заходів, необхідних для підтримання здоров'я ВІЛ-інфікованої особи та запобігання подальшому поширенню ВІЛ; гарантій дотримання прав і свобод людей, які живуть з ВІЛ, на території України; кримінальної відповідальності за свідоме нанесення іншої особі небезпеки зараження ВІЛ.

У разі виявлення ВІЛ у дітей віком до 14 років та осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними, уповноважений медичний працівник повідомляє про це батьків або інших законних представників зазначених осіб. У такому разі батькам або іншим законним представникам таких ВІЛ-інфікованих осіб має бути надано відповідне консультування, спрямоване на забезпечення прийняття ними належних інформованих рішень щодо лікування, догляду та підтримки своїх підопічних та належне забезпечення їхніх законних прав та інтересів.

Особа, у якій за результатами тестування виявлено ВІЛ, батьки або уповноважені представники дітей до 14 років, у яких за результатами тестування виявлено ВІЛ, зобов'язані надати уповноваженому працівнику закладу, що проводить тестування, письмове підтвердження у довільній формі за власним підписом щодо отримання інформації про профілактичні заходи, необхідні для підтримання здоров'я ВІЛ-інфікованої особи, запобігання подальшому поширенню ВІЛ, про гарантії дотримання прав і свобод людей, які живуть з ВІЛ, а також про кримінальну відповідальність за свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження та/або зараження ВІЛ.

Таким чином, у згаданих правових актах правове регулювання спеціального порядку тестування на ВІЛ-інфекцію та переривання небажаної вагітності в Україні включає обов'язкову складову частину – наявність усвідомленої інформованої згоди неповнолітньої особи від 14 років, яка є суб'єктом відповідних правовідносин.

Окремої уваги потурбує дослідження особливостей надання неповнолітнім психіатричної допомоги.

Стаття 7 Закону України «Про психіатричну допомогу» [19] передбачає, що методи діагностики та лікування і лікарські засоби, що становлять підвищений ризик для здоров'я особи, якій надається психіатрична допомога, застосовуються за призначенням і під контролем комісії

лікарів-психіатрів: за усвідомленою письмовою згодою особи, яка досягла 14 років; щодо особи віком до 14 років (малолітньої особи) – за письмовою згодою її батьків чи іншого законного представника; щодо особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, якщо така особа за своїм станом здоров'я не здатна надати усвідомлену письмову згоду, – за письмовою згодою її законного представника.

Відповідно до статті 11 Закону України «Про психіатричну допомогу» психіатричний огляд проводиться з метою з'ясування: наявності чи відсутності в особи психічного розладу, потреби в наданні їй психіатричної допомоги, а також для вирішення питання про вид такої допомоги та порядок її надання.

Психіатричний огляд проводиться лікарем-психіатром: особи, яка досягла 14 років, на її прохання або за її усвідомленою письмовою згодою; особі віком до 14 років (малолітній особі) – на прохання або за письмовою згодою її батьків чи іншого законного представника; особі, визнаній у встановленому законом порядку недієздатною, якщо така особа за своїм станом здоров'я не здатна висловити прохання або надати усвідомлену письмову згоду, – на прохання або за письмовою згодою її законного представника. У разі незгоди одного з батьків або за відсутності батьків психіатричний огляд особи віком до 14 років (малолітньої особи) проводиться за рішенням (згодою) органу опіки та піклування, яке ухвалюється не пізніше 24 годин з моменту звернення іншого законного представника зазначеної особи до цього органу і може бути оскаржено відповідно до закону, у тому числі до суду. Законний представник особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, сповіщає орган опіки та піклування за місцем проживання підопічного про надання ним згоди на проведення психіатричного огляду підопічного не пізніше дня, наступного за днем надання такої згоди.

В період пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, особливо актуальним є питання профілактики інфекційних захворювань, у тому числі вакцинації.

Діти, як і раніше, вмирають через причини, яких можна було запобігти (уникнути), зокрема через пневмонії і діарею, а також від хвороб, які раніше перебували під контролем – дифтерія та туберкульоз [20]. В Україні склалась неоднозначна ситуація, коли одночасно є велика кількість відмов від вакцинації, разом із тим фіксується збільшення кількості інфекційних захворювань.

Відповідно до статті 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [21] профілактичні щеплення проводяться після медичного огляду особи в разі відсутності у неї відповідних медичних протипоказань. Повнолітнім дієздатним громадянам профілактичні щеплення проводяться за їхньою згодою після надання об'єктивної інформації про щеплення, наслідки відмови від них та можливі поствакцинальні ускладнення.

Особам, які не досягли п'ятнадцятирічного віку чи визнані у встановленому законом порядку недієздатними, профілактичні щеплення проводяться за згодою їхніх об'єктивно інформованих батьків або інших законних представників. Особам віком від п'ятнадцяти до вісімнадцяти років чи визнаним судом обмежено дієздатними профілактичні щеплення проводяться за їхньою згодою після надання об'єктивної інформації та за згодою об'єктивно інформованих батьків або інших законних представників цих осіб. Якщо особа та (або) її законні представники відмовляються від обов'язкових профілактичних щеплень, лікар має право взяти у них відповідне письмове підтвердження, а в разі відмови дати таке підтвердження – засвідчити це актом у присутності свідків.

Таким чином, Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» суперечить нормам Цивільного кодексу України та іншим актам законодавства у сфері охорони здоров'я в частині визначення віку, з якого неповнолітній пацієнт має право самостійно висловити згоду на надання медичної допомоги. Відтак необхідно внести зміни до вказаного закону, знизивши вік надання інформованої згоди на вакцинацію до чотирнадцяти років.

Висновки.

Нами з'ясовано, що українське законодавство пов'язує статус дитини із настанням повноліття (досягненням 18 років), проте право дитини на отримання медичної допомоги та особливості його реалізації залежить не лише від повноліття, але й від обсягу дієздатності. Також з'ясовано, що особи, які є дієздатними, але не досягли повноліття, мають право на відмову від лікування згідно з нормами Основ законодавства України про охорону здоров'я, проте не мають такого права згідно з нормами Цивільного кодексу України. Окрім того, законодавець надав неповнолітнім особам віком від 14 років право на згоду на медичне втручання, проте позбавив їх права на інформацію про стан свого здоров'я та права на відмову від медичного втручання. Обґрунтовано необхідність внесення змін до ряду нормативних актів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (*Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR*).
2. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (*Pro okhoronu dytynstva: Zakon Ukrainy vid 26.04.2001 № 2402-III*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>).
3. Коблянська А., Складенко К., Сучасні вимоги до державної політики у сфері охорони довкілля та здоров'я дітей: досвід та рекомендації Всесвітньої організації охорони здоров'я. *Довкілля та здоров'я*. 2016. № 1. С. 68 (*Koblianska A., Skliarenko K., Suchasni vymohy do derzhavnoi polityky u sferi okhorony dovkillia ta zdorovia ditei: dosvid ta rekomendatsii Vsesvitnoi orhanizatsii okhorony zdorovia. Dovkillia ta zdorovia*. 2016. № 1. S. 68).
4. Департамент освіти і науки Київської обласної державної адміністрації. URL: https://www.kyiv-oblosvita.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1328:yak-zdorov-ya-shkolyariku&catid=67:batkam-statti (*Departament osvity i nauky Kyivskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii*. URL: https://www.kyiv-oblosvita.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1328:yak-zdorov-ya-shkolyariku&catid=67:batkam-statti).
5. Булеца С.Б. Надання медичної допомоги неповнолітнім. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія ПРАВО*. Випуск 18. 2012. С. 74–76. (*Buletsa S.B. Nadannia medychnoi dopomohy nepovnoolitnim. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya PRAVO*. Vypusk 18. 2012. S. 74 76.)
6. Миронова Г.А. Право дитини на медичну інформацію. *Підприємництво, господарство, право*. 2014. № 5. С. 33–37. (*Myronova H. A. Pravo dytyny na medychnu informatsiiu. Pidpriemnytstvo, gospodarstvo, pravo*. 2014. № 5. S. 33–37.)
7. Сенюта І.Я. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання медичної допомоги: питання теорії і практики : монографія. Львів, 2018. 640 с. (*Syniuta I.Ia. Tsyvilno-pravove rehuliuвання vidnosyn u sferi nadannia medychnoi dopomohy: pytannia teorii i praktyky*. Monohrafiia. Lviv, 2018. 640 s.)
8. Дворніченко А.С. Цивільно-правове регулювання інформованої згоди на медичне втручання : дис... канд. юр. наук ; Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2017. (*Dvornichenko A. S. Tsyvilno-pravove rehuliuвання informovanoi zghody na medychne vtruchannia. Dys... kandydata yurydychnykh nauk. Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav. Kharkiv*, 2017.)
9. Щирба М. Право на інформовану згоду при медичному втручанні неповнолітнім пацієнтам. *Підприємництво, господарство, право*. 2017. № 12. С. 212–216. (*Shchyrba M. Pravo na informovanu zghodu pry medychnomu vtruchanni nepovnoolitnim patsientam. Pidpriemnytstvo, gospodarstvo, pravo*. 2017. № 12. S. 212-216.)

10. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1993 № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (*Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia : Zakon Ukrainy vid 19.11.1993 № 2801-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text*).
11. Правовий статус пацієнта та його представника. URL: http://inmeds.com.ua/default.php?ELEMENT_ID=5369 (*Pravovyi status patsiiienta ta yoho predstavnyka. URL: http://inmeds.com.ua/default.php?ELEMENT_ID=5369*).
12. Декларація прав дитини прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text (*Deklaratsiia prav dytyny pryiniata rezoliutsiieiu 1386 (KhIV) Heneralnoi Asamblei OON vid 20 lystopada 1959 roku URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text*).
13. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text. (*Konventsiia pro prava dytyny vid 20 lystopada 1989 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text*).
14. Сімейний кодекс України 10.01.2002 року № 2947- III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (*Simeinyi kodeks Ukrainy 10.01.2002 roku № 2947- III URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text*).
15. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (*Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15*).
16. World Health Organization. Adolescent pregnancy. URL: <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/adolescent-pregnancy>.
17. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24.05.2013 № 423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1095-13#Text> (*Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 24.05.2013 № 423. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1095-13#Text*).
18. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12 грудня 1991 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12#Text> (*Pro protydiuu poshyrenniu khvorob, zumovlenykh virusom imunodefitsytu liudyny (VIL), ta pravovyi i sotsialnyi zakhyst liudei, yaki zhyvut z VIL: Zakon Ukrainy vid 12 hrudnia 1991 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12#Text*).
19. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22.02.2020 №1489-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text> (*Pro psykhiatrychnu dopomohu. Zakon Ukrainy vid 22.02.2020 №1489-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text*).
20. World Health Organization. Children and adolescents in the WHO European Region. URL: <http://www.euro.who.int/en/health-topics/Life-stages/child-and-adolescent-health/children-and-adolescents-in-the-who-european-region>.
21. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06 квітня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text> (*Pro zakhyst naseleння vid infektsiinykh khvorob: Zakon Ukrainy vid 06 kvitnia 2020 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text*).